

СЕМАНТИЧНІ КОМПОНЕНТИ СИТУАЦІЇ ДЕБІТИВНОСТІ

Дерев'янка О.А. (Івано-Франківськ)

Диференційною ознакою семантичної структури речень із предикатами дебітивності є компонент каузації із значенням примусу до здійснення дії, представлений як експліцитно, так і імпліцитно, що свідчить про поліпредикативність цих конструкцій. Крім примусової причини, обов'язковими семантичними компонентами речень із предикатами дебітивності є автор розпорядження (мовець), діяч і приписувана йому дія.

Каузальна ситуація складається з трьох компонентів: 1) ситуації причини (P), 2) ситуації результату (Q) та 3) власне каузативного зв'язку (O). Власне каузативний зв'язок (O) у ситуації POQ виражається предикатом речення. Так, відсутність вибору у ситуації дебітивності детермінує ситуацію вимушеності. Каузований характер ситуації вимушеності передбачає обов'язкову наявність каузатора незалежно від того чи отримує він вираження, чи ні. У Н. Шведової (1974) – це “змушувальний суб'єкт”, у В. Філіпова (1971) – “детермінуючий чинник”, у В. Вольмута (1996) – “змушувальний чинник”. Складовими елементами ситуації вимушеності є змушувальний (детермінуючий) чинник (Q), сила (F), яка входить до складу детермінуючого чинника, суб'єкт змушуваності (S) та змушувана дія (P). Детермінуючим чинником у реченнях цього типу виступає: а) окрема особа чи особи: *Harry, you have to find that bracelet and find out why it was worth torturing and killing a man for* (M. Conelly); б) обов'язок, офіційна посада: *So one time when I was working in this motel one of the toilets leaked and I had to replace the flapper ball* (B. Kingsolver); в) стан, перебування де-небудь, належність до будь-якої групи осіб, сфери діяльності, взаємини з ким-небудь тощо. Напр.: *This chap – my hero – has a drunken father and a mother out at work. He has to dress the younger children and give them breakfast before going off to school himself* (Miss Read); г) конкретна ситуація чи подія: *Daddy is out of work, – she said brightly. – That's why my mommy had to go and stay with Antie Em to have the baby* (S. King).

Однією із найвагоміших сем модальних предикатів вимушеності (далі – МПВ) є “зумовленість обставинами, певною ситуацією, іноді й внутрішніми потребами індивіда”. Крім того, диференційними компонентами висловлювань із модальним значенням вимушеності вважаємо присутність виконавця дії, наявність значення протесту, що йде від мовця – носія суб’єктивної оцінки та суб’єктивно-модальне значення впевненості мовця у сказаному. Отже, у конструкціях із значенням вимушеності сема “волевиявлення” відсутня. Модальні висловлювання із МПВ супроводжуються семантикою небажаності, жалю, навмисності тощо. Семантичним інваріантом цих висловлювань є абсолютна оцінка ”погано”. Те, що дія відбувається всупереч волі суб’єкта і є поганою на його думку, обмежує сполучуваність цих висловлювань із оціночним змістом залежних пропозицій. Напр.: у реченні *I have to inform you that ... (Я змушений (мені доводиться) повідомити вас, що...)* суб’єкт вважає повідомлення неприємним для адресата, тобто пропозиційний зміст диктума характеризується знаком “–”. Реалізація вимушеної дії пов’язана з подоланням певних перешкод, труднощів суб’єктом дії. Проблематичність здійснення дії, а також те, що її реалізація може мати неприємні наслідки для самого виконавця, є причиною того, що необхідна дія набуває вимушеного, небажаного характеру для суб’єкта дії. Напр.: *I must just put up with it, she sighed* (W. Maugham). Саме семантика інфінітиву *put up* підкреслює вимушений характер дії. Семантичний відтінок внутрішнього негативного відношення до дії може позначатися у контексті за допомогою слів із негативною експресивною оцінкою, наприклад, так може оцінюватися об’єкт, як-от: *What bothers me is that she and Jem will have to absorb some ugly things pretty soon* (H. Lee). Диференційною ознакою речень з МПВ є й відсутність альтернативи при здійсненні вимушеної дії у минулому, що часто уточнюється лексично: *This was news, news that put a different light on things: Atticus had to, whether he wanted to or not* (H. Lee). Отож, складовими елементами ситуації вимушеності є детермінуючий чинник, сила, яка входить до складу детермінуючого чинника, суб’єкт змушуваності та змушувана дія.